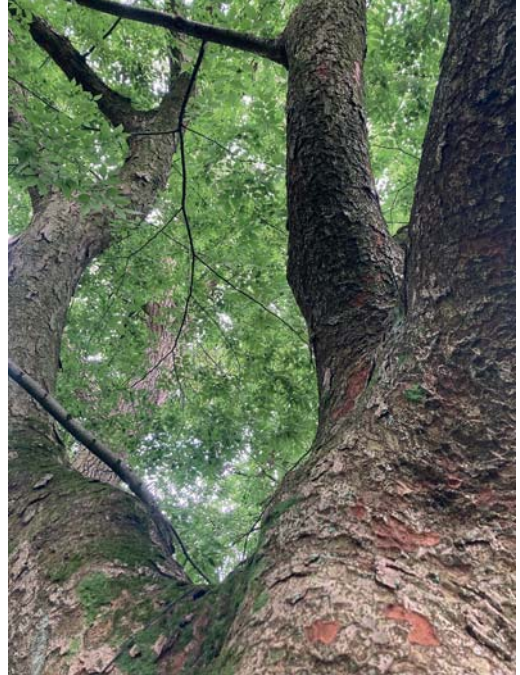

Bezoek aan de collectie Arboretum Kalmthout met nadruk op de Ulmaceae

Joke OSSAER

Bij een studiedag hoort meestal ook een rondleiding in een collectie. Na de theorie over de Ulmaceae en het bestuderen van vers plantenmateriaal binnen, trokken we met BRAM RAMMELOO naar buiten om de Ulmaceae en aanverwanten die Arboretum Kalmthout rijk is van dichterbij te bekijken. De oudste in de collectie zijn de verschillende exemplaren van *Zelkova serrata* die teruggaan naar het prille begin van het arboretum, namelijk de plantenkwekerij van CHARLES VAN GEERT die ophield te bestaan in 1952. De oudste *Zelkova serrata* in Kalmthout [Ill. 1] zou nog opgekweekt zijn uit materiaal van een boom in de Botanische tuin van Gent die via VON SIEBOLD uit Japan werd ingevoerd maar in België vast bleef zitten tijdens de Belgische onafhankelijkheidsstrijd. Een groot deel van de levende planten die VON SIEBOLD meebracht uit Japan kwamen namelijk terecht in de Botanische tuin van Gent en werden daar gretig vermeerderd. Het is niet helemaal zeker of het verhaal klopt. Maar alleszins de waarheid is dat PHILIPPE DE SPOELBERCH zaadjes van deze boom hier in Kalmthout meesmokkelde naar Wespelaar waar één van de zaden uitgroeide tot een boompje dat als één van de eerste bomen werd aangeplant in Arboretum Wespelaar en ondertussen de mooiste *Zelkova serrata* is in de collectie van Wespelaar. Het zou ook kunnen dat JELENA DE BELDER, vrijgevig als ze was, toen gewoon wat zaden meegegeven heeft.

BRAM heeft de grappige gewoonte achteruit stappend de groep de tuin rond te leiden: zo kan hij tijdens het stappen gewoon doorgaan met praten en blijft hij verstaanbaar voor zijn geboeid publiek. En zo ziet hij meteen ook of iedereen nog mee is en of er ondertussen vragen rijzen die wachten op een antwoord. Dendrologen zijn in het algemeen geen al te braaf publiek maar met een gids die je met

1 – Een oude *Zelkova serrata*. Arboretum Kalmthout
[J. Ossaer, 25-08-2024]

argusogen in de gaten houdt heb je vermoedelijk toch iets minder de neiging van het pad af te dwalen. Als makke schaapjes volgden we onze herder.

De eerste halte op ons pad was bij een zeer zeldzame olm, *Ulmus chenmouii* uit China, hier in de collectie sinds 2017, dus nog een jonge plant, maar in goede conditie en met lange nieuwe scheuten. Typisch voor olm is de ruwe bladbovenzijde en de asymmetrische bladvoet (alhoewel hier minder opvallend) en typisch voor deze olm is de lange bladtop (acuminaat tot caudaat), de zacht behaarde twijg, bladsteel en bladonderkant. Voor een mooi zicht op de beharing en de geprononceerde nervatuur: zie de prachtige scans van JAN DE LANGHE op de website van Arboretum Wespelaar. Tot 1979 was deze soort onbekend hier in het Westen: hij staat als bedreigd op de Internationale Rode Lijst¹⁾. Actuele informatie over de toestand van deze soort ontbreekt voorlopig jammer genoeg.

2 – *Ulmus glabra* 'Camperdownii'. Arboretum Kalmthout
[J. Ossaer, 25-08-2024]

Op ons pad kwamen we een drietal monumentale exemplaren van *Zelkova serrata* tegen. Deze soort komt vrij laat in blad wat bij beginnende tuiniërs (en ook bij BRAM in het begin van zijn carrière) tot ongerustheid kan leiden: ze vrezen dat de boom aan het einde van zijn Latijn is omdat niet alle takken even snel in blad komen. Ook *Zelkova carpinifolia*, een boompje uit 2005 verdiende een woordje uitleg ook al stelt het voorlopig nog niet zoveel voor. Hij staat op een donkere plek die gedomineerd wordt door een oude beuk en zal vermoedelijk een inhaalbeweging maken als die beuk ooit verdwijnt. Maar een snelle groeier is het sowieso niet. Het blad van *Zelkova carpinifolia* is kleiner dan dat van *Z. serrata* en de bladtop is spits (acuu) in plaats van toegespitst (acuminaat tot caudaat) zegt de sleutel van JAN DE LANGHE. Nog een handig verschil: de tanden van de bladrand liggen bij *Zelkova carpinifolia* in hetzelfde vlak als de bladschijf terwijl ze bij *Zelkova serrata* ietwat omhoog krullen.

Een olm die je wel eens in wat oudere parken en begraafplaatsen aantreft is de preeel-iep *Ulmus glabra* 'Camperdownii' [Ill. 2]. De afhangende en ietwat warrige of gedraaide takken zijn dichtbezet met forse, ruwe bladeren. Ze reiken tot aan de grond (als ze niet gesnoeid worden tenminste) en vormen een mooie koepel waar kinderen zich graag onder verstoppen: een origineel kinderkamp voor in de tuin! Het boompje werd blijkbaar ontdekt ergens rond 1840 in een bos horende bij Camperdown House in Schotland. Het werd voorzichtig uit het bos gehaald en in de tuin geplant waar hij blijkbaar nog steeds staat. De preeel-iep is in principe gevoelig voor de olmenziekte maar door zijn beperkte hoogte – normaal niet meer dan 3 m – ontsnapt hij

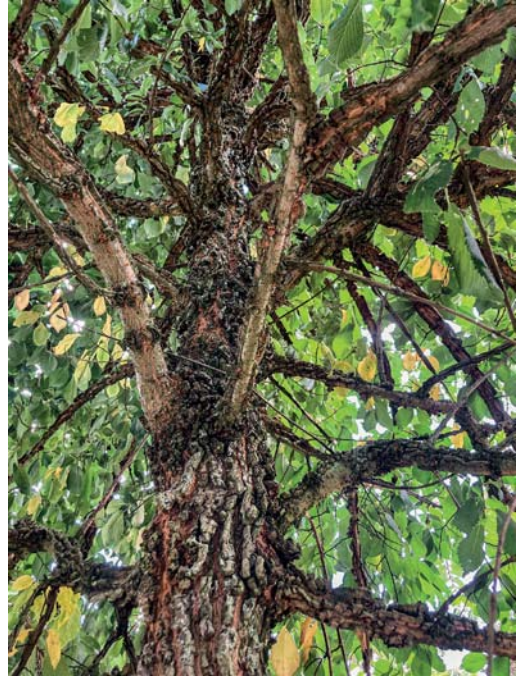
¹⁾ <https://www.iucnredlist.org/species/32458/9708541>

hier vaak aan. De kevers verkiezen namelijk een bepaalde minimumhoogte vooraleer ze een olm interessant vinden om hun slag te slaan.

'Pumila' betekent klein en dwergachtig maar dat is eigenlijk vaak niet het geval bij *Ulmus pumila* en dat kan je zeker ook niet zeggen van de oude *Ulmus pumila* var. *arborea* hier in het arboretum. De variëteit *arborea* draagt het natuurlijk in zich om een boom te worden: vandaar natuurlijk 'arborea'. Iets als de boomvormende dwergiep dus... maar volgens de "Standaardlijst Nederlandse namen van cultuurplanten" gewoon de Siberische iep (handige lijst trouwens, ook al zijn we het er in Vlaanderen niet altijd mee eens)²⁾. Vooral op gure, aan weer en wind blootgestelde plaatsen blijft het eerder een struik, maar op een goeie standplaats wordt hij makkelijk 20 m hoog. Het is trouwens niet helemaal duidelijk of *U. pumila* var. *arborea* ook echt een variëteit is binnen *Ulmus pumila*. Vermoedelijk gaat het om een kloon van een boom in Edinburgh: omdat die resistent bleek tegen de olmenziekte werd hij vermeerderd in Berlijn via de Duitse kweker SPAETH. Als straatboom is hij niet aan te raden want hij is moeilijk in recht opgaande vorm te vinden. Ook hier in Kalmthout is hij met de jaren gaan liggen en creëert hij in deze natte hoek een ruig plekje dat de tuinmannen 'De Wildernis' noemen.

We passeerden een klein olmpje met een schattig wit-getopt blaadje: *Ulmus parvifolia* 'Geisha', een cultivar van de Chinese iep (en *parvifolia* betekent kleinbladig dus dat klopt wel). Het bonte aspect treedt enkel op aan de tandpuntjes en zou opvallender zijn bij het geel ontluikende, jonge blad maar ook nu in volle zomer waren de witte tandpuntjes nog zichtbaar. Het boompje wordt door de band

²⁾ <https://www.naktuinbouw.nl/rassenonderzoek/gegevens-van-rassen/nederlandse-namen-van-cultuurplanten>

3 – *Ulmus minor* 'Cloud Corky'. Arboretum Kalmthout
[J. Ossaer, 25-08-2024]

genomen maximum 2 m hoog dus ideaal voor in een kleinere tuin. Volgens de sleutel van JAN DE LANGHE heeft *Ulmus parvifolia* vaak geen extra tandjes tussen de zijkerven waardoor het blad wat weg heeft van dat van *Zelkova* maar daar zijn de tanden wat grover. *Ulmus parvifolia* bloeit in de herfst terwijl de meeste olmen in het voorjaar bloemen dragen. Op leeftijd bladdert de schors vaak mooi af.

Nog een tof boompje in de collectie is *Ulmus minor* 'Cloud Corky' met prachtige kurklijsten [Ill. 3]. Het is een cultivar van de veldiep. De habitus van *Ulmus minor* is erg variabel en gaat van struikvormig tot een grote boom van 30 m hoog (Europa, Turkije en Noord-Iran). Sommige specialisten onderscheiden dus meerdere variëteiten zoals bijvoorbeeld *U. minor* var. *suberosa* gebaseerd op die kurklijstvorming maar dit zou een juveniel kenmerk zijn dat wel vaker voorkomt bij de veldiep en meestal op latere leeftijd verdwijnt.

Naast bomen uit de olmenfamilie zagen we natuurlijk ook veel andere interessante bomen (o.a. *Celtis bungeana*, *Celtis occidentalis*, *Pteroceltis tatarinowii*: alle drie niet meer in Ulmaceae maar in Cannabaceae) maar om bij het onderwerp van de studiedag te blijven sluit ik af met *Zelkova abelicea*. Dit is de bedreigde Kretenzische zelkova die, zoals je uit de Nederlandse naam kan afleiden, endemisch is op het Griekse eiland Kreta. Abelitsia is de lokale naam voor deze boomsoort. Professor GREGOR KOZLOWSKI had het in de voormiddag over het Franklinia project dat door de Universiteit van Fribourg (Zwitserland) rond

4 – *Zelkova abelicea*. Arboretum Kalmthout
[D. De Meyere, 25-08-2024]

de bescherming van de soort werd ontwikkeld. De gefragmenteerde populaties worden nu tegen begrazing door geiten en schapen afgeschermd met een omheining en worden ook grondig opgevolgd. Daarnaast wordt er gewerkt aan een rapport met instructies voor de lokale landgebruikers zodat de overlevingskansen van deze relictsoort hopelijk weer zullen stijgen. Naast overbegrazing heeft de soort ook te kampen met een specifieke galmug waardoor de boom in reactie op de ei-afzetting massaal veel gallen aanmaakt die de boom zodanig uitputten dat er amper energie overblijft voor een goede vruchtzetting. Op de meeste plaatsen blijven het erg lage boompjes die zich louter vegetatief vermeerderen via wortelopslag. De bomen in botanische tuinen stammen zowat allemaal af van dezelfde populatie en vertonen dus amper genetische variatie. De boom in Kalmthout groeit wel mooi uit en ziet er vrij gezond uit [Ill. 4]. Het kleine blad heeft echter 6 paar zijnerfjes wat eigenlijk te veel is voor *Zelkova abelicea* volgens de sleutel van JAN DE LANGHE: zou het *Zelkova sicula* kunnen zijn? Dit is een endemische soort van Sicilië, eveneens met de status bedreigd op de IUCN Rode Lijst. Of is het in arboreta aanwezige en genetisch beperkte materiaal niet representatief genoeg voor de soort? Allemaal interessant genoeg om eens grondiger te bekijken: interessante lectuur is te vinden in de *Zelkova* Red List en in de bijhorende Global Survey of Ex Situ *Zelkova* Collections³⁾.

³⁾ <https://www.bgci.org/resources/bgci-tools-and-resources/the-red-list-of-zelkova/>